

A SVÁJCI RÉTOROMÁNOK NYELVJOGA. A nemzeti kizárólagosság türelmetlen elvével szemben fokozott történelmi szerephez jut a nemzetek szövetkezésének gondolata. A nemzetek testvéri szövetkezésének előfeltétele azonban a nemzetek egyenrangúsága. Érthető tehát, hogy a védekező demokrácia siet eleget tenni mindazoknak a jogos nemzeti követeléseknek, amelyeket a még következetesen nem polgárisult s önállósághoz nem jutott kis nemzetek, a nemzeti kisebbségek s az idegen néptestbe ékeik néptörédek támasztanak Európa különböző államaiban. A polgári demokrácia legbelátásosabb nemzetiségi politikájának hazájában, Svájcban, olyan új kisebbségjogi intézkedéssel találkozunk, mely ékeken bizonyítja a demokrácia hajlékonyságát a nemzetiségi kérdésben. Mig Hitler Németországa 1.155.000 *lengyel* s 129.000 *szorb* anyanyelvű német állampolgárnak, Mussolini Olaszországa pedig 371.000 *szlovén*, 295.000 *tirol* *német* és 187.000 *jugoszláv* (*szerb* és *horvát*) anyanyelvű olasz állampolgárnak semminemű nemzetiségi jogot nem biztosít, addig Svájc szövetségi tanácsa most készítette el azt a törvénytervezetet, mely 44.000 svájci *rétoromán* anyanyelvű állampolgárnak teljes nyelvjogot ad s a német, francia és olasz nyelv mellett a rétoromán nyelvet is hivatalos nyelvvé teszi...

Bár a rétoromán hivatalos nyelv bevezetése e nyelv csekély elterjedése folytán csak Graubünden kanton területére szorítkozik, a svájci rétorománok egyenjogúsításának nemzetközi jelentősége menten szembeeszklik, ha meggondoljuk, hogy a rétorománok többsége Svájc határain kívül él. A svájci rétorománok nyelve, a *romans* nyelv, csupán egyik változata az olaszországi rétoromán nyelvjárásoknak. *Meillet* kitűnő könyve a mai Európa nyelveiről (*Les langues dans l'Europe nouvelle*, Paris 1928) nem kevesebb, mint 383.250 *friauli furlán* és 16.583 *tirol* *ladin* anyanyelvű olasz állampolgárt sorol fel. Ennek a kerekén 400.000 olaszországi rétorománnak semminemű nyelvjoga nincs. Az olasz kormányzat a *furlán* és *ladin* nyelvet olasz tájszólásnak tekinti, ugyanúgy, mint ahogyan az *ukrán* nyelvet a cári Oroszország orosz tájszólásnak vette, a mai lengyel kormányzat pedig lengyel tájnyelvnek minősíti, vagy, ahogyan a spanyol jobboldal a *katalán* nyelv önállóságát el nem ismeri s ezt az ősi ibéroromán nyelvet egyszerűen spanyol tájszólásnak fokozza le.

A nyelvtudomány kimutatásai szerint a rétorománokkal szemben tanúsított hivatalos olasz felfogás elfogult, téves és erőszakolt. Éppen a német nyelvtudósok (nevezetesen *Gärtner* és *Gröber*) voltak a rétoromán nyelv legkiválóbb kutatói s a *lipcsei Die Tat* a rétoromán nyelv svájci hivatalossá tételével kapcsolatban meg is jegyzi, hogy „az ősi latin népnelv egy önálló származékáról van szó rét nyelvalapon, tehát az olasz nyelv egyenrangú testvéréről, nem pedig elágazásáról. Feltűnő a rétoromán nyelvváltozatok szoros rokonsága a latin örökség nyugati származékaival: a *katalán* s az ehhez közeálló *provánszál* nyelvvél. Területi összefüggés e csoportok között sohasem létezett s így a jelenség másként nem magyarázható, mint azzal a feltételezéssel, hogy *Rhaetia* *etruszk* őslakossága az ólatin nyelvet hasonló módon fejlesztette tovább, mint *fajrokonai*, az *ibérek*.”

A statisztikai és nyelvtörténeti adatokból kitűnik, hogy Svájc szövetségi tanácsa korántsem valami rejtett és jelentéktelen, inkább csak néprajzi érdekességű tájszólást őriz meg nyelvrendeletével az olasz irodalmi nyelvbe való természetes felitatódástól. Lényegesen másról, különbről van szó. Svájc egy olaszal, franciával, spanyollal, portugállal, románnal egyenrangú, *katalán* és *provánszál*al rokon, önálló irodalmi nyelvet iktat be az európai államnyelvek sorába s így egy önálló euró-

pai nemzetet vesz védelmébe az olasz nemzeti türelmetlenség erőszakos beolvasztó kísérleteivel szemben. A modern európai történelemben egyedülálló jelenség tárul elénk: a demokrácia olyan nemzeti jogokkal ruház fel egy 44.000 főnyi rétoromán nemzeti *kisebbséget*, amelyen jogokat maga a közel félmilliónyi rétoromán *többségi* nemzettest még ki nem vett magának.

A rétoromán irodalmi nyelvet *Travers* teremtette meg egy époszával a XV. században. 1648-ban jelent meg *Luci Gabriel* rétoromán bibliafordítása, a *Nuof Testamaint*, mely az új irodalmi nyelvet a falusi néprétegekben is elterjesztette. 1845-ben jelentek meg *Conradin de Flugi* versei. Az újabb rétoromán lírikusok közül említésreméltó *Huonder* és *Caderus*. A németesítés a háború előtti Ausztriában s a növekvő olasz beolvasztás a ladinokat és furlánokat alkalmatlanná tette a rétoromán kultúra kifejlésére. Ezt a szerepet már évezedek óta a svájci romanok töltik be. A svájci rétoromán nyelvtársaság már 1920-ban megnyerte a szövetségi parlament támogatását a romans nyelv művelése számára. Svájcban jelentek meg a világirodalom remekeinek rétoromán fordításai s az utóbbi két évtizedben a romans nyelvmozgalom az iskolák és templomok segítségével egyre szélesebb arányokat ölthetett. Sankt Moritz (rétorománul San Murozzan) fürdőhelyen romans ujság jelenik meg *Fögl d'Engiadina* címmel. A svájci rétoromán nyelvtársaság évkönyve, az *Annalas*, tulajdonképpen népkönyv: naptár is, irodalmi almanach is egyben. A rétoromán hivatalos nyelv bevezetése Graubünden kantonban évtizedes romans kisebbségi munka betetőzése.

A svájci szövetségi tanács nyilatkozatában olvassuk: „Az a körülmény, hogy csupán 44.000 svájci tartozik a rétoromán nyelvközösséghez, nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy ennek a nyelvnek az alkotmányos elismerés követelt jogát megadjuk. E nyelv jogi elismerése és fennmaradásának biztosítása szellemi honvédelmünk legelőkelőbb kötelessége“. A svájci rétoromán kisebbség egyenrangúvá tétele a többi nemzetiséggel s felvétele a svájci népek testvéri közösségébe minden bizonytalanságot emel amaz olasz hatalmi törekvés elé, mely a türelmetlen nemzeti kizárólagosság hirdetésével Svájc olasz és rétoromán területeinek bekebelezését készíti elő. (*Farkas Lőrinc*)

A RUGALMAS FAJELMÉLET. A napokban történt Németországban, hogy a „Schwarzes Korps“ kipécézte azokat a fajtisztá német tudósokat, akik árjaságuk ellenére zsidó tudósokat tekintenek mesterüknek, s ez árja férfiakat, gúnyosan, „fehér zsidóknak“ keresztelte el. A lap elemző szenvedélyében tovább megy, s megkülönböztet szellem-, érzület- és jellem-zsidókat az *árják körén belül*. Mert — s ez a csattanó — „a zsidó fogalma a fajiságon túl kiszélesítendő.“ Tehát: az árja, a fajtisztá is lehet érzületben, gondolkodásban: zsidó. A fajelmélet rugalmassága ebben a legfrissebb változatában ad abszurdum megmutatkozik. Eredetileg a fajiság jellemzőit testi-alkati vonásokban irták le, (*Günther*) később, különös tekintettel a vezetők (*Hitler, Göbbels*, stb.) kiütköző testi alkatára átmásították a tanítást, s a fajiság sajátos jellemzőit a szellemi szférába tolták át. Tehát egy ősi, jellegzetes „nordische Haltung“ — túl a testi vonások változatain — a szellem és érzület terén alapvető lényege az árja ember típusának. Ebbe a tanításba a rugalmas fajelmélet praktikusai most beleépítik legújabb felismerésüket, hogy lélekben, érzületben a fajtisztá német is lehet zsidó. De nem az tulajdonképpen a fontos, hanem valami más, amit ők nem vesznek észre. És ez a következő: ha tényleg lehetséges, ha tényleg igaz, hogy a fajtisztá is zsidó lelki-szellemi alkatot tükrözhet, akkor éppoly joggal és igazsággal állítható, hogy viszont zsidó egyén is hordozója lehet a „nordische Rasse“